

KUS B. SÂ'İDE'NİN MEŞHUR HUTBESİ BAĞLAMINDA: HUTBELERİN ARAP DİLİ ÖĞRENİMİNDE KULLANIMI ÜZERİNE

Kıyasettin ARSLAN*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 22 Nisan 2022, **Kabul Tarihi:** 02 Eylül 2022, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2022, **Atıf:** Arslan, Kıyasettin. "Kus B. Sâ'id'in Meşhur Hutbesi Bağlamında: Hutbelerin Arap Dili Öğreniminde Kullanımı Üzerine". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/2 (Eylül 2022): 927-950.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1107708>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 22 April 2022, **Accepted:** 02 September 2022, **Published:** 30 September 2022, **Cite as:** Arslan, Kıyasettin. "In The Context Of Qus B. Sa'id's Famous Sermon: On The Use Of Sermons In Arabic Language Learning". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 22/2 (September 2022): 927-950.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1107708>

Öz

İnsanlar, tarihin ilk dönemlerinden itibaren farklı kültür ve medeniyetleri tanımak, ya da kendi kültür ve medeniyetini tanıtmak için başkalarıyla iletişime geçme gereği duymuşlardır. Başkalarıyla iletişim ihtiyacı, dil öğrenimi esnasında elde edilen, konuşma, okuma ve yazma gibi dil becerilerinin gelişmesi ile sağlanabilir. Dil öğrenimi gereksinimini gidermek için, direkt, doğal, işitsel-dilsel, bilişsel...vb. birçok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de dilbilgisi-çeviri yöntemidir. Dil öğreniminde dilbilgisi-çeviri yöntemini benimseyenler, öğretmek istedikleri hedef dilden metinler seçerek öğrencilerinin dil becerilerinin gelişmesine çalışmaktadırlar. Bu çalışmada hutbeler, Kus b. Sâide'nin meşhur hutbesi bağlamında ele alınmaktadır. İçerdikleri zengin dil malzemesi nedeniyle de dilbilgisi-çeviri

* Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, kıyasettinarslan@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2191-7582>.

yöntemi için en uygun metinler olmaları gerektiği konu edinilmektedir. Belirtilen konu üzerinden hutbelerin, zengin Arap dili malzemesi içerdiklerini ve Arap dili öğreniminde dilbilgisi-çeviri yöntemini kullananlar için metin seçiminin hutbelerden de yapılabileceğini vurgulamayı amaçlamaktadır. Söz konusu çalışma, giriş ve iki başlığı kapsamakta olup, girişte hutbelerin zengin dil malzemesi içeren seçkin metinler olduğu tartışılmıştır. Bu bağlamda ülkemizde hutbe ve hatip kavramları üzerinden literatür çalışması yapılarak bazı çalışmaların analizlerine yer verilmiştir. Kıs b. Saïde'nin biyografisi ve onun Hz. Muhammed'le olan bağlantısına değinilerek söz konusu hutbenin metni makaleye alınıp Türkçeye çevrilmiştir. Hutbenin içerdiği dil malzemesi tespit edilerek belagat unsurları ve gramer çeşitliliği şeklinde tasnif edilmiştir. Hutbeden random yöntemi ile sarf ilmi, nahiv ilmi ve belagat dair örnek ifadeler seçilmiştir. Seçilen örnek ifadeler üzerinden hutbelerin, Arap dili öğreniminde dilbilgisi-çeviri yöntemi açısından nasıl kullanılacağı tartışılmıştır. Bu makalede konu ve kapsam çerçevesine alınan tartışmalar betimleme yöntemi ile sunulmuştur. Söz konusu örnek hutbe üzerinden yapılan analizlere göre hutbelerin belagat ve gramer unsurları açısından oldukça zengin olduğu görülmüştür. Dil öğreniminde dilbilgisi-çeviri yöntemi kullanan öğrencilerin, örnek metinlerini hutbelerden seçmelerinin doğru bir seçim olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil Eğitimi, Dilbilim, Dil Becerileri, Belagat, Konuşma.

In the Context of Qus b. Sa'id's Famous Sermon: on the Use of Sermons in Arabic Language Learning

928 | db

Abstract

Since the first periods of history, people have felt the need to communicate with others to get to know different cultures and civilizations or to promote their own culture and society. The need for communication with others can be met by developing language skills, such as speaking, reading, and writing, acquired during language learning. To meet the language learning needs, direct, natural, auditory-linguistic, cognitive...etc. Many methods have been developed. One of the methods that people have created for language learning is the grammar-translation method. Those who adopted the grammar-translation method in language learning tried to improve the students' language skills by choosing texts from the target language they wanted to teach. In this study, sermons, Kıs b. Saïda's is discussed in the context of a famous sermon. Due to their rich language material, it is discussed that they should be the most relevant texts for the grammar-translation method. It aims to emphasize that the sermons contain rich Arabic language material and that the text selection can also be made from the sermons for those who use the grammar-translation method in learning the Arabic language. The aforementioned study covers the introduction and two titles, and it is discussed that the sermons are distinguished texts containing rich language material. In this context, a literature study was conducted on the concepts of khutbah and orator in our country, and analyzes of some studies were included. Kıs b. Saïda's biography and his connection with Muhammad (pbuh) are mentioned. The text of the said sermon was taken into the article and translated into Turkish. The language material contained in the sermon was determined and classified as rhetoric elements and grammatical diversity. Sample expressions on the science of morphology, syntax, and rhetoric were selected from the sermon with the random method. It has been discussed how the sermons will be used in terms of the grammar-translation

method in learning the Arabic language through selected sample expressions. In this article, the discussions within the framework of the subject and scope are presented with the descriptive method. According to the analyzes made on the sample sermon in question, it has been seen that the sermons are pretty rich in terms of rhetoric and grammatical elements. It has been concluded that it would be the right choice for the teachers who use the grammar-translation method in language learning to choose their sample texts from the sermons.

Keywords: Language Education, Linguistics, Language Skills, Rhetoric, Speaking.

Giriş

Farklı kültür ve medeniyetleri tanımak ve bu kültür ve medeniyete sahip insanlarla iletişime girmek için tarih boyunca yabancı dil öğretimi, gelişen ve değişen çeşitli yöntemlerle devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Dil öğretiminde, öğrencilerin konuşma, okuma, anlama ve yazma becerilerini geliştirmek için birçok yöntem kullanılmaktadır. bu yöntemlerden biri de dilbilgisi-çeviri yöntemidir. Dilbilgisi-çeviri yönteminde hedef dilden kısa ya da uzun bir metnin seçimine ihtiyaç olmuştur. Bu yöntemde yapılan bazı eleştiriler olsa da günümüzde dil öğretimi yapılan birçok resmi ve özel öğretim kurumunda dilbilgisi-çeviri yöntemi kullanıldığı bilinmektedir.¹ Arap dili öğretiminde öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeleri için eğitim kurumlarında uygulanan dilbilgisi-çeviri yöntemi gereği seçilen metinlerin, içeriklerinde yoğun dil malzemesi bulundurmalarından dolayı hutbelerden seçilmelerinin güzel olacağını düşünmekteyiz. Hutbeler, temelde dilin kullanım üslubu ve gramerine uygun konuşmalar sonucu ortaya çıkan edebi ürünler olması bakımından önemlidir. Bu edebi ürünler zengin dil malzemeleri içermelerine rağmen Arap dili eğitiminde konuşma, okuma, okuduğunu anlama ve yazma gibi dil becerilerini geliştirmede yeterli yoğunlukta yer alamadıklarını ve yeterli yoğunlukta kullanılmadıklarını düşünmekteyiz. Dil becerilerinin öğrenilmesinde bu nadide edebi ürünlerden mutlaka yararlanılması gerektiği kanaati taşımaktayız.

¹ Hikmet Sebüktekin, "Yabancı Dil Öğretimi ve Dilbilim", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi* 8/9 (1980- 1981), 242 vd.; Paul Nation, *Bir Yabancı Dil Öğrenmek İçin Neleri Bilmeniz Gerekir?*, çev. Kadir Vefa Tezel (Yeni Zelanda, 2014), 5. vd.; Muhammet Raşit Memiş - Mehmet Dursun Erdem, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler", *Turkish Studies* 8/9 (2013), 300 vd.; Murat Arif Güneş, "Yabancı Dil Öğretimi ve Düünden Bugüne Türkiye'de Arapça Öğretimi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)* 1/1 (14 Mart 2014), 193. vd.; Tahirhan Aydın, *Arapça ve Türkçede Cümle Yapısı, Yabancılar Arapça Cümle Öğretimi Karşıtsal Çözümleme* (Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora, 2007), 10. vd.; Bahar Medni, *Arapça Öğretiminde Edebi Materyallerin Kullanımı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 11.vd.

Hutbeler, Arap edebiyatının nesir (düz yazı) türünün en eski örneklerini² oluşturmaları bakımından önem arz etmektedirler. Arap edebiyatı alanı araştırmacıları Arap edebiyatı tarihini genel olarak cahili ve İslami dönem diye ikiye ayırırlar. Cahiliye dönemi edebi ürünlerini de şiir ve nesir olmak üzere ikiye, nesiri de hutbeler, emsaller/deyimler, vasiyetler, mektuplar ve kâhinlerin seci'li sözleri diye beşe ayırırlar.³ Cahiliye dönemi hutbeleri, içerdikleri övünme, nefretleşme, barışa ve savaşa çağırma, öğüt verme, yol gösterme/irşat ve evlilik yoluyla akrabalık oluşturma⁴ gibi konularla Arap kültürünü sonraki nesillere aktarma aracı olmuşlar ve zengin bir dil malzemesini de beraberlerinde getirmişlerdir. Ahmet Zeki Safvet (öl. 1975) çeşitli tarih ve edebiyat kitaplarında dağınık halde bulunan cahiliye, İslam, Emevî ve Abbâsî dönemlerindeki Araplara ait hutbeleri toplayarak Cemheratu ħutabi'l- 'Arab fi 'usûri'l- 'Arabiyyeti'z-zêhira. adıyla 1923'te yayınlamıştır. Müellif eserini oluştururken yararlandığı çeşitli tarih ve edebiyat kitaplarına ait bir listeyi de söz konusu eserin yayınlanmış yazısından sonra sunmaktadır.⁵

Ülkemizdeki, hitabet, hatip ve hutbe kavramı üzerinden yapılan, tez, makale ve kitap yayını gibi bilimsel çalışmaların çoğu, hitabet kavramı üzerinden yapılmış çalışmalar olup içerisinde hatip kavramına da yer verilmiştir. Hutbe kavramı üzerinden yapılan çalışmalarda da benzer bir durum söz konusudur. Hutbe kavramı üzerinde yapılan kırk altı çalışmadan, İbrahim Işık'ın, "Ömer b. Abdülaziz'in Hutbelerinin Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri ve Değeri",⁶

² Ahmed Kalkaşendi, *Şubhu'l- 'âşâ* (Kahire: Dâru'l-kutübi'l-mısıryye, 1922), 1/148. vd.; Haşim Salih Mennâ, *en-Neşru fi'l- 'asri'l-câhili* (Beyrut: Dâru'l-fikri'l-Arabi, 1993), 22, 39. vd.; Kârîn Sâdır, "Kus b. Sâ'ide el-İyâdi ħaĥibü'l- 'Arap ve şâ'iruhâ ve hakîmühâ ve halîmühâ fi 'asrih", *el-M'arife* 523/ (2007), 96. vd.; Ahmed İskenderî - Mustafa Anânî, *el- Vasiĥ fi'l-edebi'l-Arabi ve târiĥih* (Mısır: Matba'atu'l-ma'arif, 1925), 23; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câm'i fi târiĥi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-kadîm* (Beyrut: Dâru'l-cil, 1986), 115. vd.; Şevki Dayf, *Târîĥu'l-edebu'l-Arabi el-'asru'l-câhili*(Kahira:Dâru'l-meârif, 2003), 410; Nazife Nihal İnce, "Teşekkül Öncesi Dönem Belâgat Akımları: Cahiz Örneği", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (2019), 911 vd.

³ Fâhûrî, *el-Câm'i fi târiĥi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-kadîm*, 23, 35. vd., 107. vd., 111. vd.; Ahmet Zeki Safvet, *Cemheratu ħutabi'l-Arab fi 'usûri'l-Arabiyyeti'z-zêhira*. (Kahira: Matbaatu Mustafa el-bânî el-halebî, 1933), 33; Mennâ, *en-Neşru fi'l- 'asri'l-câhili*, 21 ... ,39. vd.; İskenderî - Anânî, *el- Vasiĥ fi'l-edebi'l-Arabi ve târiĥih*, 21 ... vd.; Dayf, *Târîĥu'l-edebu'l-Arabi el-'asru'l-câhili*, 14. vd., 38, 398.

⁴ Dayf, *Târîĥu'l-edebu'l-Arabi el-'asru'l-câhili*, 412; İskenderî- Anânî, *el- Vasiĥ fi'l-edebi'l-Arabi ve târiĥih*, 24. vd.

⁵ Bk. Safvet, *Cemheratu ħutabi'l-Arab fi 'usûri'l-Arabiyyeti'z-zêhira*.

⁶ İbrahim Işık, *Ömer b. Abdülaziz'in Hutbelerinin Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri ve Değeri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

Üsmetullah Sami'nin, "Arap Dili Belâgatı ve Retorik Açısından Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Hutbeleri"⁷ ve Hacı Çiçek'in, "Zemahşerî ve Atvâgu'z-zeheb fi'l-mevâ'iz ve'l-hutab Adlı Eseri"⁸ adlı çalışmalar hariç diğer çalışmalar⁹ hutbeleri Arap dili ve belagati açısından ele almamışlardır. Hitabet kavramı üzerinde yapılan on sekiz çalışmadan,¹⁰ Ayşegül Kurucu'nun, "Cahiliye Dönemi Hakim ve Hatiplerinden Kuss b. Sâide , Eksem b. Sayfi ve Amr b. Madikerb' in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yerleri"¹¹, Mahmut Culfa'nın, "Seyfuddevle Hatiplerinden İbn Nübâte'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Cihatla İlgili Hutbelerinin Edebi Açından Tahlili"¹² adlı çalışmalar hariç hutbelerin Arap dili alanı ile ilgisi kurulmamıştır. Hatip kavramı üzerinde yapılan iki yüz yirmi üç çalışmadan¹³ Ayşegül Kurucu'nun "Cahiliye Dönemi Hakim ve Hatiplerinden Kuss b. Sâide , Eksem b. Sayfi ve Amr b. Madikerib'in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yerleri",¹⁴ hariç tamamına yakını imam hatip liselerinin çeşitli alanları ile ilgili çalışmalar olduğu görülmektedir.

İbrahim Işık'ın söz konusu çalışmasında Ömer b. Abdülaziz'in hutbelerinde geçen, tıbak mürâât-ı nazîr, iktibas, seci', söz sanatlarına değinilmiş ardından söz konusu hutbelerin muhteva incelemesi yapılmıştır. Üsmetullah Sami'nin çalışmasında ağırlıklı olarak hitabet, hatip konularına yer verilmiş, Hz. Peygamberin veda hutbesi ve huneyn savaşı sonrası buyurduğu hutbelere dayanarak belagat konularından kase, istifham hüsn-ü intiha, hüsn-ü ibtida, iktibas, hazf, tekrar, nida, te'kid konuları ele alınmıştır. Hacı Çiçek, çalışmasının son bölümünde belagat konularından cinas ve türleri, iktibas ve türleri, intak-teşhîs/kişileştirme, isti'âre, istifham, kinâye, mecâz, medh

⁷ Bk. Üsmetullah Sami, *Arap Dili Belâgatı ve Retorik Açısından Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Hutbeleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

⁸ Hacı Çiçek, *Zemahşerî ve Atvâgu'z-zeheb fi'l-mevâ'iz ve'l-hutab Adlı Eseri* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015).

⁹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2> (Erişim 10 Ocak 2022).

¹⁰ Bk. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim 10 Ocak 2022).

¹¹ Bk. Ayşegül Kurucu, *Cahiliye Dönemi Hakim ve Hatiplerinden Kuss B. Sâide , Eksem B. Sayfi ve Amr B. Madikerib'in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yerleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

¹² Bk. Mahmut Culfa, *Seyfuddevle Hatiplerinden İbn Nübâte'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Cihatla İlgili Hutbelerinin Edebi Açından Tahlili* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹³ Bk. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2> (Erişim 10 Ocak 2022).

¹⁴ Bk. Kurucu, *Cahiliye Dönemi Hakim ve Hatiplerinden Kuss B. Sâide , Eksem B. Sayfi ve Amr B. Madikerib'in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yerleri*.

ve zemm/övgü ve yergi, nidâ, seci' ve türleri, ta'rîz, tekrîr, telmîh, teşbîh, tıbâk ve türlerini, kitapta geçen cümleler üzerinden açıklamıştır. Ayşegül Kurucu, çalışmasının başlığında geçen şahısların edebi yönlerini incelenmiş, söz konusu kişilerin hutbelerine yer verip hutbeleri tercüme etmiştir. Mahmut Culfa, çalışmasında İbn Nübâte'nin cihatla ilgili hutbelerinden hareket ederek, emir, nehiy, nefi, nida, mukabele, medh, mecaz, kinaye, kasem, teşbih, tezat, te'kid, tahzîr, te'accub, terhib, tevriye, seci', cinas, şart, istifham, iğra, iktibas, istiare, hasr kavramlarının kullanımlarıyla ilgili örnekler vermiştir. Bir eser incelemesi olmasına rağmen içeriğinde hutbeye yer vermesi bakımından Hatice Sümer'in, "Nuôabu Nâlid B. Óafvân et-Temîmî ve Aùvâluhû ve Añbâruhû Adlı Eserin Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri ve Değeri"¹⁵ adlı çalışmasını da zikretmek gerekmektedir. Araştırmacı bu çalışmasında Halit b. Safvan'ın (öl. 135/752) hutbelerini, taksim, iktibas, mukabele, tıbak ve seci', istiare ve teşbih sanatları açısından değerlendirmiştir. Bahsi geçen çalışmalarda Arap dili ve belagati ile ilgili iktibas, mukabele, tıbak, seci'...vb. kavramların açıklamasına bu çalışmanın amacını aşacağı için yer verilmemiştir.¹⁶ Çalışmaya konu olan hutbede geçen Arap dili ve belagati ile ilgili kavramlar hakkında bilgilendirme ileride ilgili hutbenin değerlendirilmesi esnasında yapılacaktır. Yukarıda bahsi geçen çalışmaların geneli, hutbeleri dilbilim bağlamında incelememişlerdir. Ancak bir ilgiden dolayı hutbelerde geçen dilbilim unsurlarının bazılarıyla ilgili çok genel değerlendirmelere yer verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tespitlerimize göre bu çalışmalarda hutbelerin Arap dili öğreniminde dil becerilerinin geliştirilmesinde kullanımı ile ilgili herhangi bir ilgi kurulmamaktadır. Kitap yayınlarında da benzer bir durum söz konusudur. Örneğin bu alanda yayınlanmış Nejat Muallimoğlu "Hitabet/Konuşma Sanatı", Reşit Özbeklikçi "Asr-ı Saadet ve Râşit Halifeler Döneminde Hitâbet", Ahmet Lütfi Kazancı "Peygamberimizin Hitabeti", İsmail Lütfi Çakan

¹⁵ Bk. Hatice Sümer, *Nuôabu Nâlid B. Óafvân et-Temîmî ve Aùvâluhû ve Añbâruhû Adlı Eserin Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri ve Değeri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

¹⁶ Söz konusu kavramlar için bk. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, thk. Naim Zarzûr (Beyrut: Dâru'l-mektebeti'l-'ilmiye, 1987); Muhammed b. Ali es-Sekkâkî Curcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât* (Beyrut: Mektebetü Lüban, 1985); Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Mısır: ed-Dâru'l-mısıryye, 1964); Ahmed İbn Fâris, *Meğâyisu'l-luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Mısır: Dâru'l-fikr, 1979); Râğb İsfahânî, *el-Mufredât*, thk. Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz (Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, ts.); İsmail b. Hammad Cevherî, *es-Şihâh*, thk. Ahmed Abdülgafur Attâr (Beyrut: Dâru'l-ilm lilmelâyîn, 1990); Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, thk. Abdussettar Ahmed Farâc (Kuveyt: Matbaatü hukûmeti, 1965); Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Ali el-Kebir vd. (Kahira: Dâru'l-meârif, ts.).

“Dini Hitabet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri” gibi kitaplara bakıldığında da hitabet, hatip ve hutbe ile ilgili birçok konuya yer verildiği ancak hutbelerin zengin dil malzemesi içermeleri ve dil öğreniminde dil becerilerinin geliştirilmesinde kullanılmaları ile ilgili yönlerine değinilmediği görülmektedir.¹⁷ İnternet üzerinden erişip inceleme imkanı bulduğumuz bir çok makalelerin de genelinde konu, hitabetin türü, hitabet esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, hitabetin dini boyutu, hatibin davranışları, görünüşü ve hutbelerin içerikleri çerçevesinde ele alınmıştır.¹⁸ Bu alanda yapılan makale çalışmalarının tamamına, bu çalışmada yer verme imkanı olmadığından random yöntemiyle belirlenen birkaç makale dipnota alınmıştır.

Bu çalışmada, Kıs b. Sâide'nin (öl. 600) meşhur hutbesi özelinde, Arapça hutbelerin içerdikleri dil malzemelerini Arap dili öğreniminde dil becerilerinin geliştirilmesi için kullanılabilirliği incelenecek, tespit edilebildiği kadarıyla söz konusu hutbenin içerdiği, gramere ve belagete dair dil malzemeleri, dil becerileri kazanımı ve geliştirilmesinde örnek metinler olarak kullanımı üzerinde durulacaktır. Kıs b. Sâide'nin hayatı, meşhur hutbesinin metni, hutbenin metin tercümesi verilip hutbenin şöhret oluşuna değinildikten sonra söz konusu hutbenin içerdiği dil malzemelerinin Arap dili öğreniminde dil becerilerinin ilerlemesinde kullanılabilirliğinin incelenmesine geçilecektir.

1. Kıs B. Sâide ve Meşhur Hutbesi

Muammerun/ömrü uzun olanlardan sayılan Kıs b. Sâide'nin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün olmasa da hicretten 23 yıl önce, miladi 600 yılında Halep yakınlarındaki Cebel-i Lübnan bölgesinin Ravhîn köyünde vefat ettiği rivayet edilmektedir.¹⁹ Kaynaklarda daha çok Hz. Peygamberin onu anması ve hutbesini ri-

¹⁷ bk. Nejat Muallimoğlu, *Hitabet/Konuşma Sanatı* (İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2011); Reşit Özbalkıç, *Asr-ı Saadet ve Râşit Halifeler Döneminde Hitâbet* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2005); Ahmet Lütfi Kazancı, *Peygamberimizin Hitabeti* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015); İsmail Lütfi Çakan, *Dini Hitabet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014).

¹⁸ Bk. Nesim Sönmez, “Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet Türleri ve Temel Özellikleri”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/1 (Nisan 2018), 352-378; Muhammet Selim İpek, “Hatip Olarak el-Haccâc b. Yusûf”, *EKEV Akademi Dergisi* 17/57 (Güz 2013), 23-31; Kasım Kocaman, “Geçmişten Günümüze Dinî İletişim/Hitabet Türü Olarak Hutbede Konu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (Nisan 2019), 1258-1271.

¹⁹ Fâhûrî, *el-Câm'î fi târîhi'l-edebî'l-Arabi edebü'l-âdîm*, 124. vd.; Sâdır, “Kıs b. Sâide el-İyâdî hâfîbü'l-Arap ve şâ'iruhâ ve hakîmühâ ve halîmühâ fi 'asrih”, 96. vd.; Ahmed Rabîa', *Kıs İbn.Sâide el-iyâdî hayâtuhu hutbetuhu şî'ruhu* (Bağdat: Matbaatu'n-Nu'mân, 1974), 126. vd.

vayet etmesi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.²⁰ Kus b. Sâide kendi dönemi hatiplerinin en önde gelenlerinden, şairlik ve hikmetli söz söyleme yeteneği olan, sözü dinlenen, anlaşmazlıklarda arabuluculuğuna baş vurulan, tıp ve astroloji alanında bilgisi olan lider bir şahsiyettir. Kus b. Sâide, hitabet sanatı yönünden meşhur olmuş ve Araplarda hitabet sanatı çığırını ilk açan kişi olarak bilinir. Sonraki dönemlerde güzel konuşan birinin konuşmasının ne kadar beliğ ve fasih olduğunu belirtmek için “أفصح /خطب من قس /Kus'dan daha hatip, أفصح /خطب من قس /Kus'dan daha fasih, أبين من قس /Kus'dan daha açık sözlü...” şeklindeki sözler deyim haline gelmiştir.²¹ Kus b. Sâide, hutbe verirken yüksek bir yere çıkmak, dikelererek asa veya kılıca dayanmak, deve veya ata binmek gibi şekil yönünden, أما بعد, ifadesini ve seci'li kelimeler kullanma, cümleleri kısa tutma gibi üslup yönünden hitabette önemsenen meselelerde katkı sağlamıştır.²² Kus b. Sâide 'nin dini hakkında Hristiyan, hanif, tevhid inancına sahip olduğuna dair rivayetler vardır. Onun hakkında, ömrünü çöllerde geçiren, hiçbir şekilde ev ve komşu edinmeyen, insan dışı varlıklarla yakınlık kurabilen, karanlık da dahi gören, kendini tefekkür ve ibadete adanmış olduğu ve ruhani bir hayat sürdürdüğüne dair menkıbeler anlatılmaktadır.²³

934 | db

Kus b. Sâide 'nin makaleye esas alınan hutbesinin meşhur hutbe diye nitelenmesinin sebebi çeşitli vesilelerle bu makalede yer verilen veya yer verilemeyen Arap edebiyatı tarihi kaynakların tamamında bu hutbeden bahsedilmesi ve Hz. Peygamberin onu bu hutbesiyle anmasıdır. Hz. Peygamber'in, peygamberlik görevi ile görevlendirildikten ve Mekke'de bir müddet İslam'ı tebliğ ettikten sonra şiyer kaynaklarında anlatılan birçok sebepten dolayı Medine'ye hicret etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Hz. Peygamberin Medine'ye

²⁰ Ebu'l-Fida İsmail el-Çurayşi ed-Dımeşki İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdulmuhsin et-Türki (Dâru'l-hicr, 1997), 3/299; Ebû Osman el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk. Abdusslâm Muhammed Harun (Kahire: Mektebet'ul-hancı, 1998), 1/52,308; Muhammed İbn. Sa'd, *Tabakâtu'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Amr (Kahire: Mektebet'ul-hancı, 2001), 1/272.

²¹ Kalkaşendi, *Şubhu'l-âşâ*, 1/1/212,226; Fâhûrî, *el-Câm'î fi târîhi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-kadîm*, 119. vd.; İskenderî - Anânî, *el-Vasîf fi'l-edebi'l-Arabi ve târîhih*, 30. vd.; Sâdir, “Kus b. Sâide el-İyâdi haţibü'l-Arap ve şâ'iruhâ ve hakîmühâ ve halîmühâ fi 'asrih”, 96. vd.

²² Kalkaşendi, *Şubhu'l-âşâ*, 1/226. vd.; Fâhûrî, *el-Câm'î fi târîhi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-kadîm*, 119. vd.; İskenderî - Anânî, *el-Vasîf fi'l-edebi'l-Arabi ve târîhih*, 30. vd.; Sâdir, “Kus b. Sâide el-İyâdi haţibü'l-Arap ve şâ'iruhâ ve hakîmühâ ve halîmühâ fi 'asrih”, 96. vd.; Rabia', *Kus İbn.Sâ'ide el-iyâdi hayâtuhu hutbetuhu şîruhu*, 212. vd.

²³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/299. vd.; İskenderî - Anânî, *el-Vasîf fi'l-edebi'l-Arabi ve târîhih*, 30. vd.; Mahmut Şükrü el-Bağdadi el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb fi m'arifeti ahvali'l-Arabi*, thk. Muhammed Behçet el-Eseri (Beyrut: Daru'l-Kütibi'l-İlmiyye, ts.), 2/244; Rabia', *Kus İbn.Sâ'ide el-iyâdi hayâtuhu hutbetuhu şîruhu*, 199, 234. vd.

hicretinden sonra İslam, Arap yarımadasının tamamında duyulmuş, yarımadanın çeşitli bölgelerinden, farklı kabilelerden insanlar, fert ya da heyetler halinde Hz. peygamberin durumunu öğrenmek, yeni duyulan İslam dinini tanımak ve bilmek amacıyla Medine'ye gelirler, Hz. Peygamber de bu heyetleri kabul eder, onlara kendini tanıtır ve onları İslam dinine davet ederdi. Bekr b. Vâil heyeti, bu dönemde Hz. Peygamberin yanına gelirler, heyetin içinden biri Hz. Peygambere Kûs b. Sâide 'yi tanıyıp tanımadığını sorar. Hz. Peygamber de Kûs'un, kendilerinden biri olmadığını, İyad kabilesinden Cahiliyede hanifliği seçmiş, Ukaz'a gelip, etrafına toplananlara hikmetli konuşma yapan biri diyerek, Kûs hakkında bilgi verir. Bir başka rivayete göre de İyad kabilesi elçilerine Hz. peygamber Kûs'un durumunu sorar kendisine Kûs'un öldüğü haber verilince Hz. peygamber onlara Kûs'un Ukaz panayırında kırmızı bir devenin üzerinde enfes bir konuşma yaptığından bahsederek "Keşke o konuşmayı unutmasaydım." diye üzüntülerini ifade eder. Hz. Ebu Bekir, kendisinin de o zaman orada bulunduğunu, hutbenin ezberinde olduğunu söyleyerek sonraki bölümde ele alacağımız hutbeyi ezbere okur.²⁴ Burada Kûs b. Sâide 'nin söz konusu hutbesinin isnadının güvenilirliği hususundaki tartışmalara girilmeyeceğini belirtmek gerekmektedir. Çünkü daha önceden de belirtildiği gibi bu makalenin amacı söz konusu hutbenin rivayetinin sahih olup olmadığını araştırmak değil Arap edebiyatı alan kaynaklarının tamamında yer verilen ve en belîğ hutbelerden sayılan²⁵ bu hutbe bağlamında, hutbelerin Arap dili öğreniminde, dil becerilerinin geliştirilmesi için örnek metin olarak kullanılabilirliği incelenecektir. Çalışmaya İbn İshâk'ın Hasan-ı Basrî'den yaptığı rivayet esas alınacaktır. Söz konusu rivayetin tam metni;

فقال رسول الله (ص): مهما نسيئتُ فليستُ أنساه بسوق عكاظ واقفاً،
على جمل أحمر يخطب الناس: اجتمعوا فاسمعوا و إذا سمعتم فعدوا و إذا وعيتم
فانتعدوا و قولوا و إذا قلتُم فاصدقوا من عاش مات و من مات فات و كل ما هو آت
آت مطر و نبات و أحياء و أموات ليلٌ داج و سماءٌ ذات أبراج و نجومٌ تزهر و بحارٌ
ترخر و صنوءٌ و ظلامٌ و ليلٌ و أيامٌ و برٌ و آثامٌ إن في السماء خبراً و إن في الأرض عبراً

²⁴ İbn. Sa'd, *Tabakâtu'l-kebir*, 1/272; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/299. vd.; Kalkaşendi, *Şubhu'l-âşâ*, 1/1/212; Rabia', *Kûs İbn.Sâ'ide el-iyâdi hayâtuhu hutbetuhu şî'ruhu*, 109, 267. vd.

²⁵ Bk. Kalkaşendi, *Şubhu'l-âşâ*, 1/1/210. vd.,225; İbn. Sa'd, *Tabakâtu'l-kebir*, 1/272; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/299; Dayf, *Târîhu'l-edebu'l-Arabi el-'asru'l-câhili*, 415; Safvet, *Cemheratu hutabi'l-Arab fi 'usûri'l-Arabiyyeti'z-zêhira*,35; Mennâ, *en-Nesru fi'l-'asri'l-câhili*, 87; Fâhûrî, *el-Câm'i fi târihi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-kadim*, 124; Sâdir, "Kûs b. Sâ'ide el-İyâdi haţîbü'l-Arap ve şâ'iruhâ ve hakîmühâ ve halîmühâ fi 'asrih", 101; Rabia', *Kûs İbn.Sâ'ide el-iyâdi hayâtuhu hutbetuhu şî'ruhu*, 106 ...,266. vd.

يَخَارُ فِيهِنَّ الْبُصْرَا مِهَادٌ مَوْضُوعٌ وَ سَقْفٌ مَرْفُوعٌ وَنَجُومٌ تَعُورُ وَبَحَارٌ لَا تَفُورُ وَمَنَايَا
دَوَانٍ وَدَهْرٌ خَوَانٌ كَحَدِّ النَّيْطَاسِ وَ وَزْنُ الْقِسْطَاسِ أَقْسَمٌ قَسَمٌ قَسَمًا لَا كَاذِبًا فِيهِ وَلَا أَيْثَمًا
لَئِنْ كَانَ فِي هَذَا الْأَمْرِ رِضَى، لِيَكُونَ سَخَطٌ ثُمَّ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ دِينًا هُوَ أَحَبُّ إِلَيْهِ
مَنْ دِينِكُمْ هَذَا الَّذِي أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَهَذَا زَمَانُهُ وَأَوَانُهُ. ثُمَّ قَالَ: مَالِي أَرَى النَّاسَ يَذْهَبُونَ
فَلَا يَرْجِعُونَ، أَرْضُوا بِالْمَقَامِ فَأَقَامُوا أَمْ تَرَكُوا فَنَامُوا؟ وَالتفت رسول الله (ص) إلى
بعض أصحابه فقال: أَيُّكُمْ يَرُؤَى شِعْرَهُ لَنَا؟ فقال أبو بكر الصديق: فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي
أَنَا شَاهِدٌ لَهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ حَيْثُ يَقُولُ

فِي الذَّاهِبِينَ الْاَلْوَالِينَ & مِنْ الْقُرُونِ لَنَا بَصَائِرُ
لَمَّا رَأَيْتُ مَوَارِدًا & لِلْمَوْتِ لَيْسَ لَهَا مَصَادِرُ
وَرَأَيْتُ قَوْمِي نَحَوَهَا & يَمْضِي الْأَصَاغِرُ وَ الْأَكْبَارُ
لَا يَرْجِعُ الْمَاضِيَ إِلَيَّ & وَلَا مِنْ الْبَاقِينَ غَائِبُ
26) *şeklindedir.* "أَيُّكُمْ يَرُؤَى شِعْرَهُ لَنَا؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ: فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي أَنَا شَاهِدٌ لَهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ حَيْثُ يَقُولُ صَائِرُ الْقَوْمِ صَائِرُ

Metnin tercümesini; "Allah resulü, Her şeyi unutsam da onun (Kus b. Sâide) Ukaz panayırında kırmızı bir devenin üzerinde insanlara hitap ederken ki halini unutmam dedi. "Toplanınız ve dinleyiniz. Duyduklarınızı anlayınız, anladıklarınızdan faydalanınız (onunla amel ediniz). Konuşunuz, konuştuğunuzda doğru söyleyiniz. Yaşayan, ölür; ölen (fırsatı) kaçırmaz. Her olacak olan şey olur. Yağmur, bitki, diriler ve ölümler, zifiri karanlık gece, burçları olan sema, parlayan yıldızlar, kabarıp dalgalanan denizler, karanlık ve aydınlıklar, geceler ve gündüzler, iyilik ve kötülükler, (yer) istirahat için konulan yataklar(gibi), (gök) yükseltilmiş tavanlar (gibi), batıp giden yıldızlar, dalgası dinmeyen denizler, kayda alınmış ölümler, tam ölçen kıstaslar, delip geçen ok başlıkları gibi (geçip giden) günler, gökte haberler, yerde ibretler vardır. (Bütün bu olaylar Allah'ın varlığının delilleridir.) Kus öyle bir yemin eder ki o yemininde ne yalancı ne de günahkardır. Bu işte bir rıza olursa bir kızgınlık üzüntü olacaktır. Sonra, dedi ki; Ey insanlar Allah'ın öyle bir dini var ki o din sizin üzerinde bulunduğu dinden Allah'a daha sevimlidir. Şu an, o dinin gelme zamanıdır. Sonra, dedi; ben neden insanların gidip de dönmediğini görüyorum. (bana ne oluyor ki insanların gittiklerini bir daha dönmediklerini görüyorum.) Gittikleri yerde kalmaktan memnun olduklarından mı yoksa orada bırakılıp uyuduklarından ötürü mü geri gelmiyorlar? (O, makama razı olup orda kaldılar mı? Yoksa terkedilmiş bir vaziyette uyudular mı?) Sonra Allah Resulü (s.a.s) ashabın bir kısmına ba-

²⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/307-308; Kalkaşendi, *Şubhu'l-âşâ*, 1/1/212; Safvet, *Cemheratu hutabi'l-Arab fi 'usûri'l-Arabiyyeti'z-zêhira.*, 35-36.

karak onun şiirini bize kim rivayet eder diye sordu. Hz. Ebu Bekir annem babam sana feda olsun! o gün ben onun şöyle dediğine şahit oldum. Önceki dönemlerde geçip gidenlerden bize ibretler kesin bilgiler vardır. Ölümün farklı sebeplerinin geldiğini ve gitmediğini gördüm. (Sebepsiz ölüm yataklarına düşenleri gördüm.) Büyük, küçük kavminin ona (ölüme) doğru gidişini gördüm. Geçmiş, bana geri gelmeyecek, geride kalanlar ebedi olmayacak. Kesinlikle öğrendim ki, kaçış yoktur, Herkesin gittiği yere ben de gideceğim (kavme olan oldu bana da olacaktır.)” Şeklinde yapmak mümkündür. Makaleye konu olan hutbenin tam metin ve tercümesini verdikten sonra hutbenin, Arap dili öğreniminde dil becerilerini geliştirmek için sağladığı dil malzemelerinin analizine geçmek istiyoruz.

2. Hutbenin Arap Dili Öğreniminde Kullanımı

Bir dilin öğrenimi için, dil öğrenimi sürecinde öğrenilmesi istenen hedef dilde konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerilerinin kazanılması gerekmektedir. Bir dilin öğrenilmiş olduğu, dili öğrenen de öğrendiği dilde konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerisini kazanma düzeyine bakılarak belirlenmektedir. Belirtilen bu dört dil becerilerinin istenilen düzeye ulaşması için dil öğrenme sürecinde hedef dili güzel konuşanı dinlemek, sade bir üslupla yazılmış bir metni okumak, sade bir üslupla yazılmış bir metni dinledikten sonra yazmak gibi farklı etkinlikler yapmak gerekmektedir. Dil öğrenilirken yapılan etkinliklerden öğrenilmek istenen hedef dildeki seçkin edebi metinler üzerinden konuşma, okuma ve yazma etkinlikleri yapılarak dil beceri düzeyleri yükseltilebilir.²⁷ Genelde hutbeler özelde de makaleye konu edinilen Kıs b. Sâide 'nin, metni verilen hutbesi, taşıdığı belagat ve gramer özellikleri bakımından seçkin edebi metinlerin başında gelmektedir. Arap dili açısından edebi düz yazı türü olan hutbeler, cümlelerinin kısalığı, lafızlarının kolaylığı ve tatlılığı, içerdiği zengin gramer konuları ve kelime çeşitliliği bakımından Arap dili öğreniminde dil becerilerini geliştirmek ve seviyesini yükseltme için önemli bir kaynaktır. Taşıdığı edebi üslup ve değinilen temalar açısından hızlıca ezberlenme özelliği sayesinde hutbelerin, dil öğrenicisinin konuşma, okuma ve yazma anında kelimelerin anlamlarının

²⁷ Bk. David Crystal, *Dilin kısa tarihi*, çev. Tufan Göbekçi (İstanbul: ALFA Yayınları, 2018), 71. vd.; Abdulluttalip Işıdan, *Yabancılar Arapça Öğretiminde Kısa Hikayenin Yeri* (Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 39. vd.; Medni, *Arapça Öğretiminde Edebî Materyallerin Kullanımı*, 23. vd.; Halil İbrahim Kocabıyık, “Arap Dilinde Okuma Kavramı”, *Kilitbahir*, 17 (Eylül 2020), 110-142.

meleke halinde zorlanmadan dilinden dökülmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır.²⁸

2.1. Belağat Unsurları Açısından

Bilindiği üzere belagat ilmi, meânî, beyân ve bedî olmak üzere üç disiplinden oluşmaktadır.²⁹ Makaleye konu olan hutbenin belagat özelliklerinin dil öğreniminde kullanılması ile ilgili analizler yapılırken makalenin sınırını aşmamak için meânî, beyân ve bedî disiplinlerini içine alan çatı kavram olan belagat kelimesi kullanılmıştır. Söz konusu hutbe, tespit edilebildiği kadarıyla üslup, söz sanatları ve gramer konuları açısından ele alınmıştır.

Ḳus b. Sâide 'nin söz konusu hutbesi, içerdiği haberî ve inşâ-î üslup, cümlelerin kısa ve veciz olması, kelimelerin alışlagelmiş olması ve zengin anlamlar içermesi, nekre isim kullanımlarına çokça yer vermesi gibi özellikleri açısından dikkat çekmektedir. Hutbe, seci', cinas, tıbâk, mukâbele, kinâye, istiâre, musâvât olmak üzere yedi³⁰ farklı söz sanatını bünyesinde barındırmasıyla da dil öğreniminde dil becerilerinin kazanılmasına katkı sağlaması yönüyle önemsenmelidir.

938 | db

Söylenen söz, dış gerçeklikte bir hüküm ifade eder ve bu hüküm için doğru ya da yanlış yargısı verilebilecek şekilde oluşturulursa buna haberî üslupla oluşturulmuş cümleler denir. Söylenen söz, dış gerçeklikte bir hüküm ifade etmiyor ve sözün doğruluğu ya da yanlışlığından bahsetmek mümkün değilse bunlara inşâ-î üslupla oluşturulmuş cümleler denir.³¹ Ḳus b. Sâide hutbesine, اجتمعوا/toplanınınız, فاسمعوا/dinleyiniz, إذا سمعتم فعوا /dinlediğinizde anlayınız و إذا وعيتم فانفقوا قولوا /anladığınızda faydalanınız ve (başkasında) aktarınız

²⁸ Kalkaşendi, *Şubhu'l-âşâ*, 1/148,210,225. vd.; Dayf, *Târîhu'l-edebu'l-Arabi el-'asru'l-câhili*, 1. vd.

²⁹ Bk. Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 1/159; Muhammed el-Hatib el-Ḳazvîni, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâğa*, thk. İbrahim Şemsüddin (Beyrut: Dâru'l-kütübîl-'ilmiye, 2003), 4; Muhammed el-Hatib el-Ḳazvîni, *et-Telhîs fi 'ilmi'l-belâğa*, thk. Abdurrahman el-Bergûgî (Dâru'l-fikr el-Arabî, 1904), 37; Hasan Habenneke, *Belâğatu'l-Arabiyye üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ* (Beyrut: Dâru's-Şâmiye, 1996), 1/133,2/121; Ali Bulut, *Belâğat Me'ânî- Beyân-Bed'î* (İstanbul: İfâv yayınları, 2015), 45; Memiş - Erdem, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler", 911. vd.

³⁰ Mennâ, *en-Neşru fî'l-'asri'l-câhili*, 90. vd.; Fâhûrî, *el-Câm'î fi târîhi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-ka'dîm*, 119. vd.

³¹ Ḳazvîni, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâğa*, 23. vd.; Habenneke, *Belâğatu'l-Arabiyye üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 1/166; Bulut, *Belâğat Me'ânî- Beyân-Bed'î*, 94. vd.; Halil İbrahim Kocabıyık, "Ebû Hayyân ve el-Bahru'l-Muhît Adlı Tefsîri (II)", *Academic Platform Journal of Islamic Researches*, 3/3 (2019), 378-388.

len, anlamları farklı söylenişleri benzer lafızları bir arada kullanarak yapılan ve birçok çeşidi olan cinas³⁵ için de söylemek mümkündür. Hutbede geçen ve cinas oluşturan, القسطاس -التسطاس/tüylü ok ucu-ölçü, مات - فأت /geçti-öldü, تَزْهَر - تَزْحَر /dalgalanıyor-parlıyor örnek kelimelere burada yer vermek gerekmektedir. Cinas sanatında da seci' de olduğu gibi melodik bir ses tınısı oluşmakta ve dil becerisi kazanımında seci' için söylenen, dilde tutukluğu gidermek, dile akıcılık kazandırmak, kelimeler ve anlamlarının hafızada uzun süre kalıcılığını sağlamak işlevinin olduğunu, cinas sanatı içinde söylemek mümkündür. Sözün manasını, karşıt anlamlı kelimeler kullanarak güçlendirip, zihinde kalıcı kılmak, kalpleri etkilemek için tıbak sanatı kullanılmaktadır. Tıbak sanatı için "tedâd" kavramı da kullanılmakta olup karşıt anlamlı iki kelimeye bir ibarede yer vermek suretiyle oluşturulur. Kelimeler arasındaki karşıtlığın, isim ile isim ya da fiil ile fiil arasında olması gibi şart aranmaz.³⁶ Hutbeden örnek olarak seçilen, الأرض - عاتش /öldü-yaşadı, مات - نَهَار /gündüz-gece, yer-gök, السماء - الأَرْض kelimleri arasında tıbak sanatı görülmektedir. Bazı bilginler tarafından tıbakla aynı olarak değerlendirilse de mukâbele de söz sanatları arasında yerini almaktadır. Tıbak sanatındaki karşıtlık iki kelime arasında olurken mukâbele dört karşıt kelime arasında olmaktadır. İlk ifade de geçen iki kelimenin karşıtı sonra gelen diğer iki ifade de zikredilir. İkili gruptaki kelimeler anlam bakımından birbirleri ile karşıt olmak durumunda değildir.³⁷ Hutbede geçen مَهَادٌ مَوْضُوعٌ ibaresi ile سَقْفٌ مَرْفُوعٌ ibaresi arasında mukabele vardır. Birinci ibaredeki مَهَادٌ /yer-yüzey kelimesi ikinci ibarede سَقْفٌ/tavan-yüksek kelimesini, مَوْضُوعٌ /konulmuş-serilmiş kelimesi مَرْفُوعٌ/yükseltilmiş kelimesini karşılamaktadır. Yine في السماء خبرا / إن في الأرض عبرا kelimelerindeki في السماء /gökte ile في الأرض /yerde, خبرا /haber-bilgi ile عبرا /ibret ifadeleri arasında mukâbele oluşmuştur. Sözün maksadını anlatma yollarından biri olan, birçok türü ve unsuru bulunana kinâye; sözü hakiki ve mecazi anlama gelebilecek şekilde sunma yöntemi olarak görülmektedir.³⁸ Makaleye konu olarak seçilen hutbedeki يَذْهَبُونَ فَلَا يَرْجِعُونَ

³⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 429. vd.; Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, 288; Habenneke, *Belâğatu'l-'Arabîyye üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 2/485. vd.; Bulut, *Belâğat Me'âni- Beyân-Bed'î*, 345.

³⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 423. vd.; Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, 255; Habenneke, *Belâğatu'l-'Arabîyye üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 2/377. vd.; Bulut, *Belâğat Me'âni- Beyân-Bed'î*, 266. vd.

³⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 423. vd.; Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, 259; Habenneke, *Belâğatu'l-'Arabîyye üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 2/378. vd.; Bulut, *Belâğat Me'âni- Beyân-Bed'î*, 273.

³⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 402. vd.; Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, 241. vd.; Habenneke, *Belâğatu'l-'Arabîyye üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 2/135. vd.; Bulut,

gidiyorlar ama dönmüyorlar ifadesi insanların güçsüzlüklerini vurgulamak için kullanıldığı anlaşılmakta, insanların acziyetini kinâye yoluyla dillendirilmektedir. Ayrıca سَفْفٌ مرفوع/yüksek tavan ifadesi ile gökyüzünden, مهَادٌ مَوْضُوع/serilmiş yatak ifadesi ile yeryüzünden, الذاهبين الأولين/önce gidenler ifadesi ile de ölenlerden kinâye edildiği anlaşılmaktadır. Kelimelerin ve sözlerin hakiki ve mecaz olmak üzere iki farklı anlam için kullanılması yaşayan dünya dillerinde görülen hususlardandır. Maksadı, teşbih unsurlarından bazılarını kullanarak mecazi şekilde anlatma yöntemi olan istiâre,³⁹ söz konusu hutbede موارد-مصادر/bulunma yeri, çıkış noktası, kaynak, menba, يرجع/dönüyor ve يمض/geçti, gitti kelimelerinde olduğu düşünülmektedir. Hutbede موارد ve مصادر kelimeleri ölüm için kullanılmış böylelikle ölüm, su gibi çıkış noktası ve kaynağı olan bir varlığa benzetilmiştir. Yine ölüm için يمض ifadesi kullanılarak ölüm, giden canlı varlık insana benzetilmektedir. Geçmiş الماضى kelimesi için canlı varlıklar için olan يرجع fiili kullanılarak söz konusu kelime canlı bir varlığa benzetilmektedir. Konuşanın maksadını fazla ve eksik kelime kullanmadan sade bir şekilde ifade etmesine belagat biliminde musâvât denilmektedir.⁴⁰ Metni örnek olarak seçilen hutbede hatip, maksadını ne fazla ne de eksik kelime kullanmadan sade bir şekilde konunun gereği kadar kelime kullanarak anlattığı görülmektedir. Söz konusu hutbe içerdiği yedi farklı söz sanatı ve bu sanatların icrası için kullanılan çok sayıdaki lafızlar ve ibarelerle dil öğrencisine bolca dil malzemesi sunmaktadır. Hutbede sunulan zengin içerikli bu dil malzemesini hafızada tutan dil öğrencisinin, konuşma, okuma, anlama ve yazma gibi dil becerileri gelişecek ve dil seviyesi zorunlu olarak yükselecektir. Burada dil öğreticisi, örnek olarak seçeceği hutbenin cümlelerinin kısa, akıcı ve ifadelerin güçlü olmasına, söz sanatları bakımından zengin olmasına, sunulduğu yer ve atmosfer gereği veciz olup kolayca ezberlenebilir olmasına dikkat etmelidir. Ayrıca yoğun söz sanatları barındıran seçkin bir metin üzerinden yapılan dil becerilerini geliştirme etkinlikleri, barındırdığı söz sanatlarının bizzat kendilerinin öğrenilmesine, dil öğrencisinin dili konuşurken bir konuşma üslubu kazanmasına, karşısına çıkan bir metni anlamasına ve yazabilmesine de doğal olarak katkı sağlayacaktır.

Belâgat Me'ânî- Beyân-Bed'î, 253. vd.

³⁹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 369. vd.; Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâga*, 212. vd.; Habenneke, *Belâgatu'l-'Arabîyye üsûsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 2/229. vd.; Bulut, *Belâgat Me'ânî- Beyân-Bed'î*, 236. vd.

⁴⁰ Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâga*, 139. vd.; Habenneke, *Belâgatu'l-'Arabîyye üsûsühâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, 2/16. vd.; Bulut, *Belâgat Me'ânî- Beyân-Bed'î*, 189. vd.

2.2. Gramer Çeşitliliği Açısından

Makaleye örnek olarak seçilen hutbe, içerisinde birçok gramer özellikleri barındırmaktadır. Bu başlıkta, gramer çeşitliliği diye dilendirilen kavramı, sarf ve nahiv ilmi olmak üzere iki ilim dalı konuları bakımından değerlendirecektir. Değerlendirmeler yapılırken söz konusu hutbenin içerdiği, sarf ve nahiv ilmüne dair konuların tamamını tek tek ele almak yerine random yöntemi ile belirlenen ve dil öğreniminde, dil becerilerinin gelişmesine en çok katkı sağlayacağı düşünülen konulara yer verilecektir. Bu bağlamda sarf ilmi açısından fiil yapıları, türleri, fiillerin fâil zamirine isnadı, nahiv ilmi açısından cümle çeşitleri, beş fiilin irabı konuları üzerinden analizler yapılacaktır.

Arapçada fiiller, sarf açısından, harf sayısına göre; mücerred-mezid, yapılarındaki harfin türüne göre; sahih-m'ûtel diye gruplara ayrılırlar. Bir başka ayırım da zaman açısından mâzi, muzâri, emr diye yapılır.⁴¹ Fiil yapılarının bu ayırımlarından sonra fâil zamirine isnadı da sarf açısından önemsenmektedir. Kıs b. Sâide makaleye konu olan hutbesinde farklı yapı, tür, zaman ve faile isnad edilmiş otuz iki fiile yer vermiştir. Hutbede , أقاموا انتفعوا, اجتمعوا , أرى, سمعتم şeklinde geçen fiiller mücerred yapıda gelmişlerdir. Faile isnad edilen اجتمعوا fiilinin mücerred yapıda gelmişlerdir. Faile isnad edilen أقاموا fiilinin mücerred yapıda gelmişlerdir. Faile isnad edilen أرى, سمعتم fiilleri de m'ûtel grubuna örnek seçilmiştir. Sahih fiil grubuna örnek olarak seçilen fiiller, hutbe içinde buldukları yer gereği aldıkları çekim ekleri kaldırıldığında ذهب, قسم, زهر ve زخر şeklini alarak asıl yapılarına dönerler. Asıl harfleri içinde illet harfi denilen و, ا ve ي harflerinden birini veya ikisini barındırmadıklarından sahih fiil diye adlandırılırlar. Aynı durum, mûtel grubuna örnek seçilen قولوا, وعينتم fiilleri için de geçerlidir. Söz konusu fiiller çekim eklerinden soyutlandıklarında asılları قال, وعي ve رضي şeklini alırlar. Asıl harfleri arasında illet harflerinden bir veya iki illet harfi olduğundan mutel fiil denilmiştir. Yine hutbeden seçilen عاش, قلتم ve سمعتم fiilleri zaman

⁴¹ Bk. Abdullah İbn Müslim İbn Kuteybe, *Edebü'l-Kâtib*, thk. Ali Fâ'ûr (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l- 'ilmiye, 1988), 283. vd.; Cemaleddin İbn Hâcib, *eş-Şâfiye fi 'ilmi'l-taşrif ve'l- hat*, thk. Hasan Ahmed eş-Şâfiyeci (Suudi 'Arabistan: el-Mektebetü'l-mekkiye, 2014), 106. vd.; Muhammed Abulmunim el-Cücrî, *Şerhu şuzûru'z-zeheb*, thk. Nevfâl Cezâ el-Hârisî (Medime: Mektebetü'l-Melik Fahd, 2004), 150. vd.; Mustafa el-Galâyîni, *Câmi' u'd-durûsi'l-'Arabiyye* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye, 1993), 33. vd.; Abduh Râcihî, *Tatbîku'ş-şarfi* (Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-'Arabiyye, 2014), 23. vd.

açısından mazi يذهبون ve أرى, fiilleri muzari فاعوا، فانفعوا ve صدقوا fiilleri emr ayırımına örnek verilebilir. Fiillerin fâil zamirlerine isnadı için hutbeden mazi fiile قُلتُم، muzari fiile يذهبون ve emir fiile اصدقوا örnekleri seçilmiştir. Hutbeden seçilen قُلتُم fiilinin aslı قال şeklinde olup hutbede أنتم fail zamirine isnad edildiğinden aynı'l-fiil olan ا harfi hazfedilmiş ve sonuna تم fail zamiri eklenmiştir. Muzari يذهبون fiilinin aslı ذهب şeklinde olup هم fail zamirine isnad edildiğinden fâu'l-fiilden önce muzarat harfi ي، lâmu'l-fiilden sonra fail zamiri و ve irap alameti ن eklenmiştir. Emir اصدقوا fiilinin aslı صدق olup أنتم fail zamirine emir isnadı yapıldığından, fâu'l-fiilden önce vasıl elifi، lâmu'l-fiilden sonra fail zamiri و ve irap alameti ن harfinin düştüğüne işaret etmek için elif-i tefrik eklenmiştir. Örnek olarak seçilen ifadeler ve hutbenin içeriğinde olduğu halde, sözü uzatmamak için buraya alınmayan diğer ifadelere bakıldığında çalışmaya konu olan hutbe sarf konuları açısından oldukça zengindir.

Makaleye konu olarak seçilen hutbe nahiv konuları bakımından da oldukça zengindir. Nahiv ilmi açısından cümle, fiil ve isim olmak üzere iki gruba ayrılır.⁴² İsim cümlesi, yapısında mübteda ve haber unsurlarını, fiil cümlesi, fiil ve fail olmak üzere en az iki ya da fiil, fail ve meful olmak üzere üç unsur barındırır.⁴³ Söz konusu hutbeden, من كل ما هو آت /her gelecek gelir ifadeleri isim cümlesi ve öğeleri için، يذهبون فلا يرجعون /gidiyorlar ama dönmüyorlar، أرى الناس /insanları görüyorum، أقسم قس قسما /Kus (öyle bir) yemin etti ifadeleri fiil cümlesi ve öğeleri için örnek seçilmiştir. Dil öğrenimi ve dil becerileri kazanımında isim cümlesi ve öğelerini işleyebilmek için hutbeden seçilen من عاش مات ve ما هو آت ifadeleri isim cümlesinin iki ögesi olan mübteda ve haber öğelerini barındırmaktadır. Verilen ifadelerde من، كل، هو، عاش ve مات kelimeleri mübteda, haber konumunda gelmiştir. Aynı şekilde fiil cümlesi ve öğeleri için seçilen أقسم قس قسما ve أرى الناس يذهبون فلا يرجعون ifadelerinde fiil cümlesinin öğeleri açısından أقسم قس قسما، يذهبون، أرى، قسم، يذهب ve يرجع fiillerine çoğulluk için eklenen و harfi ve أرى fiilinde barınan gizli zamir هو fâil، أقسم قس قسما ve الناس kelimeleri de meful konumundadırlar. Hutbe içerisinde mübteda konumunda olan من ve هو kelimeleri mebni olduklarından، merfu lameti olan damme، kelimenin son harfinde açığa çıkmamıştır. Mübteda konumunda olan كل kelimesi murab olduğundan irap lameti damme، kelimenin son harfinde açığa çıkmıştır. Haber konu-

⁴² Cûcrî, *Şerhu şuzûru'z-zeheb*, 352. vd.; Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, 253. vd.; Abduh Râcîhî, *Tatbîku'n-nahvî* (Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-Arabiyye, 2010), 93. vd.

⁴³ Cûcrî, *Şerhu şuzûru'z-zeheb*, 150, 330, 405. vd.; Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, 253. vd.; Râcîhî, *Tatbîku'n-nahvî*, 93. vd.

munda gelen عاش fiili içerdiği gizli zamir هو ile cümle haber oluşturup konum itibari ile merfu olduğundan, أت kelimesi mankus isim olup irap alametini takdirî aldığından, irap alameti damme açığa çıkmamıştır. Fiil cümlesinin unsurları açısından أقسم mazi fiili fetha üzerine mebni, يذهبون ve يرجعون muzari fiilleri beş fiil olmalarından dolayı sonlarında ن harfinin bulunmasıyla merfudurlar. أقسم Mazi fiilin faili gizli zamir هو, يذهبون ve يرجعون muzari fiillerin faili muttasıl zamir و, mebni ve konum itibariyle merfu olduğundan irap alameti damme açığa çıkmamıştır. Cümlede meful gelen الناس ve قسما kelimeleri mansub olup nasb alameti olan fetha lafzın son harfinin üzerinde görülmektedir. Makalenin yazılış amacını aşmamak için bu başlık altında yer alan sarf ilmine dair, mücerred-mezid, sahih-mûtel, mâzi, muzâri, emr, fail, isnad, asıl harf, illet harfi, aynu'l-fiil, fâu'l-fiil, lâmu'l-fiil, vasıl elifi, elif-i tefrik vb. ve nahiv ilmine dair, fiil cümlesi, isim cümlesi, mübteda, haber, fail, meful, merfu, mansub, mebni, murab, gizli zamir, mankus isim, takdirî irab, irap alameti, beş fiil vb. terimlerin teknik açıklamalarına yer verilmemiştir.⁴⁴ Hutbeden seçilen, belagat konularını ve gramer konuları içeren ifadeler, hutbede olup da sözü uzatmamak için buraya alınmayan diğer ifadelerin içerdikleri, belagat ve gramer konuları üzerinden dil öğreticisi, dil öğrencisinin dil becerilerinin gelişmesine ve ilerlemesine katkıda bulunacak, okuma, dinleme, yazma etkinlikleri yaparak dil öğreniminde dil becerilerinin gelişme ve ilerleme sürecini yönetmelidir.

Sonuç

Arap dili öğretiminde, konuşma, dinleme, okuma ve yazma dil becerilerini dilbilgisi-çeviri yöntemi kullanarak vermek isteyen öğrencilerin metin seçimlerini Arap hutbelerinden yapmaları daha isabetli olacaktır. Başta Kıus b. Sâide 'nin söz konusu hutbesi olmak üzere hutbelerde yer verilen, din, savaş, barış, yaşanan maceralar gibi olay ve durum betimlemelerdeki kelime yoğunluğu sayesinde dil öğrencisi, çok sayıda kelime öğrenme imkanı bulacak ve böylelikle çok geniş kelime hazinesine ulaşacaktır.

Kıus b. Sâide 'nin söz konusu hutbesinde görülen, secî, cinas, tıbâk, mukâbele, kinâye, istiâre, musâvât gibi söz sanatları ve diğer hutbelerde tespit edilecek başka söz sanatları sayesinde dilde kullanılan kelimeler öğrencinin zihninde sürekli canlı kalacak böylelikle,

⁴⁴ Bu terimler ve diğer terimlerin açıklamaları için, Cûcrî, *Şerhu şuzûru'z-zeheb*, Galâyîni, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabîyye*; Râcîhî, *Tatbîku'n-nahvi*; Râcîhî, *Tatbîku's-şarfi* adlı eserler ve diğer sarf ve nahiv konularını anlatan eserlere bakılmalıdır.

konuşma, okuma, okuduğunu anlama ve yazma dil becerileri meleke haline gelecektir. Öğrenci bu meleke sayesinde dil becerilerini istediği zaman istediği yerde istediği kadar kullanma imkanına sahip olacaktır. Özellikle seci' ve cinas sanatlarının kullanımı, lafızların kolaylığı ve tatlılığını sağladığı gibi ses tını ve tonlamaları sayesinde karşıya aktarılmak istenen anlamın daha hızlı ulaşmasını ve zihinlerde kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Dil becerilerinin gelişmesinde önemli bir yere sahip sarf ilmi konuları bakımından random yöntemi ile *Ḳus b. Sâide* 'nin söz konusu hutbesinden belirlenen ve incelenen, harf sayısına göre; mücerred-mezid, yapılarındaki harfin türüne göre; sahih-mûtel ve zaman açısından mâzi, muzâri, emr diye kategorize edilen fiillerin fâil zahirine isnadı ve da makalenin uzamasından korkulduğu için incelemeye alınmayan onlarca mesele bulunmaktadır. Aynı şekilde random yöntemi ile belirlenen, isim cümlesi örnekleri üzerinden yapılan mübteda ve haberin irap analizleri, fiil cümlesi örnekleri üzerinden yapılan, fiil, fail ve mef'ulün irap analizleri, söz konusu hutbenin nahiv konuları bakımından da oldukça zengin olduğunu göstermiştir. Ayrıca hutbede, kelimenin türü bakımından otuz iki fiile, altmışa yakın isim ve yirmiyi aşkın harfe yer verilmiştir. Dil becerilerinin gelişmesinde, Dilbilgisi-çeviri yöntemini kullananlar için hutbe çok sayıda dil malzemesi sunmaktadır.

Dilbilgisi-çeviri yöntemi gereği, *Ḳus b. Sâide* gibi belagat ve fesaht sahibi kimselerin hutbelerinden seçilen metinlerin, çok ezberlenmesi ve dil becerileri kazanımında kullanılması, dil öğrencisinin konuşmasında akıcılık, kolaylık oluşacak ve kelimeler, ihtiyaç anında bir meleke sayesinde zorlanmadan öğrencinin dilinden dökülecektir. Bu seçkin metinler esas alınarak yapılan yazı etkinlikleri, dil öğrencisinin güzel yazı yazmasına yardımcı olacaktır. Hutbelerin giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere kısımlara ayrılarak planlanması, dil öğreneneler için dili öğrendikten sonra bir metin oluşturmanın ip uçlarını vermesi açısından da önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Ayrıca bu çalışma esnasında Arap edebiyatının düz yazı türünden olan Ata sözleri, mektuplar ve vasiyetlerde de bolca Arap dili malzemesi görülmüştür. Çalışmanın sınırını aşmamak için söz konusu düz yazı türlerindeki dil malzemelerine değinilememiş, başka bir çalışmada incelenmeye değer olduğunu düşünülmüştür. Yine cahiliye dönemi hutbelerinden, Ebu Talip'in, (öl. 619 m) Hz. Peygamberin ve Hz. Hatice ile evliliği münasebeti ile söylediği hutbesi, Hz. Peygamberin veda hutbesi, Râşit halifelerin çeşitli sebeplerle irat ettikleri

hutbeler ve yazdıkları mektupların da dil öğreniminde kullanımının incelenmesine bir başka çalışmada yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Tahirhan. *Arapça ve Türkçede Cümle Yapısı, Yabancılar Arapça Cümle Öğretimi Karşıtsal Çözümleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora, 2007.
- Bulut, Ali. *Belâgat Me'ânî- Beyân-Bed'î*. İstanbul: İFAV yayınları, 2015.
- Câhiz, Ebû Osman. *el-Beyân ve't-tebyîn*. thk. Abdusslâm Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mek-tebet'ul-hancı, 1998.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es- Şihâh*. thk. Ahmed Abdülgafur Attâr. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm lilmelâyîn, 1990.
- Crystal, David. *Dilin kısa tarihi*. çev. Tufan Göbekçi. İstanbul: ALFA Yayınları, 2018.
- Cücrî, Muhammed Abulumunim *el- Şerhu şuzûru'z-zeheb*. thk. Nevfâl Cezâ el-Hârisî. Medime: Mektebetü'l-Melik Fahd, 2004.
- Culfa, Mahmut. *Seyfüddeve Hatiplerinden İbn Nübâte'nin hayati, Edebi Kişiliği ve Cihatla İlgili hutbelerinin Edebi Açından Tahlili*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Curcânî, Muhammedammed b. Ali es-Sekkâkî. *Kitâbu't-Ta'rifât*. Beyrut: Mektebetü Lüban, 1985.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dini Hitabet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.
- Çiçek, Hacı. *Zemahşerî ve Atvâgu'z-zeheb fi'l-mewâ'iz ve'l-hutab Adlı Eseri*. Malatya: İnönü Üni-versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Dayf, Şevki. *Târîhu'l-edebu'l-Arabi el-'asru'l-câhili*. Kahira: Dâru'l-meârif, 2003.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-luğa*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 16 Cilt. Mı-sır: ed-Dâru'l-mısıryye, 1964.
- Fâhûrî, Hannâ el-. *el-Câm'î fi târîhi'l-edebi'l-Arabi edebü'l-şâdîm*. Beyrut: Dâru'l-cil, 1986.
- Galâyînî, Mustafa el-. *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye, 1993.
- Güney, Murat Arif. "Yabancı Dil Öğretimi ve Düünden Bugüne Türkiye'de Arapça Öğretimi". *Kara-deniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (KTÜİFD) 1/1 (14 Mart 2014), 193-211.
- Habenneke, Hasan. *Belâgatu'l-Arabiyye üsûhâ ve 'ulûmuhâ ve Funûnuhâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâ-ru's-Şâmiyye, 1996.
- Işidan, Abdulmuttalip. *Yabancılar Arapça Öğretiminde Kısa Hikayenin Yeri*. Ankara: Gazi Üni-versitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Işık, İbrahim. *Ömer b. Abdulaziz'in Hutbelerinin Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri ve Değeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- İbn Fâris, Ahmed. *Mekâyisu'l-luğa*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Mısır: Dâru'l-fıkr, 1979.
- İbn Hâcib, Cemaeddin. *eş-Şâfiye fi 'ilmi't-taşrîf ve'l- ħat*. thk. HHasan Ahmed eş-Şâfiyeci. Suudi Arabistan: el-Mektebetü'l-mekkiyye, 2014.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail *el-Ķuraysî ed-Dimesşki*. el -Bidâye ve'n-nihâye. thk. Abdulmuhsin et-Türkî. Dâru'l-hicr, 1997.
- İbn Kuteybe, Abdullah İbn Müslim. *Edebü'l-Kâtib*. thk. Ali Fâ'ûr. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1988.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânu'l-'Arab*. thk. Ali el-Kebir vd. 10 Cilt. Kahira: Dâ-rul-meârif, ts.
- İbn. Sa'd, Muhammed. *Tabakâtu'l-kebir*. thk. Ali Muhammed Amr. 11 Cilt. Kahire: Mektebet'ul-hancı, 2001.
- İnce, Nazife Nihal. "Teşekkül Öncesi Dönem Belâgat Akımları: Cahiz Örneği", Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 23/2 (2019), 911-928.

- İpek, Muhammet Selim. "Hatip Olarak el-Haccâc b. Yusûf". *EKEV Akademi Dergisi* 17/57 (Güz 2013), 23-31.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Mufredât*. thk. Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz. Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, ts.
- İskenderî, Ahmed el- Anânî, Mustafa. *el- Vasîf fi'l-edebi'l-Arabî ve târîhîh*. Mısır: Matba'atu'l-ma'ârif, 1925.
- Kalğaşendi, Ahmed el-. *Şubhu'l-âşâ*. 14 Cilt. Kahira: Dâru'l-kutübi'l-mısıryye, 1922.
- Kazancı, Ahmet Lütfi. *Peygamberimizin Hitabeti*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Kazvîni, Muhammed *el-Hatib el- el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâga*. thk. İbrahim Şemsüddin. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiye, 2003.
- Kazvîni, Muhammed el-Hatib el-. *et-Telhîs fi 'ilmi'l-belâga*. thk. Abdurrahman el-Bergûgî. Dâru'l-fikr el-Arabî, 1904.
- Kocabıyık, Halil İbrahim. "Arap Dilinde Okuma Kavramı", *Kilitbahir*, 17 (Eylül 2020), 110-142.
- Kocabıyık, Halil İbrahim. "Ebû Hayyân ve el-Bahru'l-Muhîd Adlı Tefsiri (II)", *Academic Platform Journal of Islamic Researches*, 3/3 (2019), 378-388.
- Kocaman, Kasım. "Geçmişten Günümüze Dinî İletişim/Hitabet Türü Olarak Hutbede Konu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (Nisan 2019), 1258-1271.
- Kurucu, Ayşegül. *Cahiliye Dönemi Hakim ve Hatiplerinden Kıss B. Sâide , Eksem B. Sayfi ve Amr B. Madikerib'in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yerleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Medni, *Bahar. Arapça Öğretiminde Edebî Materyallerin Kullanımı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Memiş, Muhammet Raşit- Erdem, Mehmet Dursun. "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler". *Turkish Studies* 8/9 (2013), 297-318.
- Mennâ, Haşim Salih. *en-Neşru fi'l-'asri'l-câhili*. Beyrut: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1993.
- Muallimoğlu, Nejat. *Hitabet/Konuşma Sanatı*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2011.
- Nation, Paul. *Bir Yabancı Dili Öğrenmek İçin Neleri Bilmeniz Gerekir?* çev. Kadir Vefa Tezel. Yeni Zellanda, 2014.
- Özbalıkcı, Reşit. *Asr-I Saadet ve Râşit Halifeler Döneminde Hitâbet*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2005.
- Rabîa', Ahmed. *Şas b. Sâ'ide el-iyâdî hayâtuhu hutbetuhu şî'ruhu*. Bağdat: Matbaatu'n-Nu'mân, 1974.
- Râchî, Abduh. *Tatbîku'n-nahvî*. Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-Arabiyye, 2010.
- Râchî, Abduh. *Tatbîku'ş-şarfî*. Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-Arabiyye, 2014.
- Sâdır, Kârîn. "Şas b. Sâ'ide el-İyâdî haţîbü'l-Arap ve şâ'iruhâ ve hakîmuhâ ve halîmuhâ fi 'asrih". *el-Marîfe* 523/ (2007), 96-113.
- Safvet, Ahmet Zeki. *Cemheratu hutabi'l-Arab fi 'usûri'l-Arabiyyeti'z-zêhira*. Kahira: Matbaatu Mustafa el-bânî el-halebî, 1933.
- Sami, Üsmetullah. *Arap Dili Belâgatı ve Retorik Açısından Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Hutbeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Sebüktekin, Hikmet. "Yabancı Dil Öğretimi ve Dilbilim". *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi* 8/9 (1981 1980), 241-250.
- Sekkâkî, Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-'ulûm*. thk. Naim Zarzûr. Beyrut: Dâru'l-mektebeti'l-İlmiye, 1987.
- Sönmez, Nesim. "Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet Türleri ve Temel Özellikleri". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 10/1 (Nisan 2018), 352-378.
- Sümer, Hatice. *Nu'abu Nâlid B. Óafvân et-Temîmî ve Aivâluhû ve Aînbâruhû Adlı Eserin Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri ve Değeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

- Zebîdî, Muhammed ez-. *Tâcu'l-'arûs*. thk. Abdussettar Ahmed Farâc. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatü hukûmeti, 1965.
- 'Âlûsî, Mahmut Şükrü el-Bağdadi el-. *Bulûğu'l-ereb fi m'arifeti ahvali'l-Arabî*. thk. Muhammed Behçet el-Eseri. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2>. Erişim 10 Ocak 2022
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Erişim 10 Ocak 2022
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2>. Erişim 10 Ocak 2022

IN THE CONTEXT OF QUS B. SA'ID'S FAMOUS SERMON: ON THE USE OF SERMONS IN ARABIC LANGUAGE LEARNING

Kiyasettin ARSLAN*

Extended Abstract

Since the first periods of history, people have needed language learning to know different cultures and civilizations or to explain their culture and civilization to others. Language skills such as speaking, reading, and writing must be developed to communicate with people in language learning. Many methods have been developed to meet the need for language learning. One of the methods that people have created for language learning is the grammar-translation method. Those who adopted the grammar-translation method in language learning tried to improve the students' language skills by choosing texts from the target language they wanted to teach. We think sermons are among the most suitable texts for those who want to teach and learn the Arabic language using the grammar-translation method. Sermons deserve this thanks to the rich language material they contain. However, they talked about the issues such as thesis, book, and article studies made on the concept of khutbah -with the exception of a few types of oratory and the behavior of the orators. In this study, Qus b. Sâ'ide's subjects related to morphology, syntax, and rhetoric of the Arabic language, which are included in Said's famous sermon, were determined by a random method. It has been emphasized that the sermons contain a lot of Arabic language material and that the text selection can also be made for those who want to improve their language skills in Arabic language learning with the grammar-translation method.

In this context, the study consists of an introduction and two parts. The introduction emphasizes that choosing the texts from the sermons would be the right approach for students who use the grammar-translation method to gain language skills. It is noted that sermons constitute the distinguished prose genre of Arabic literature. In our country, the studies of books, theses, and articles on the concepts of khutbah, orator, and oratory are analyzed to the extent possible.

It has been tried to determine whether the language materials of the sermons, which are a distinguished literary product for the Arabic language, are used in

* Dr. Lecturer, Akdeniz University Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences Department of Arabic Language and Rhetoric Antalya / Turkey kiyasettinarslan@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2191-7582>.

developing language skills. In the first chapter, the biography of us B. Sâide is given by mentioning the subjects such as the date of birth and death, the place of birth, his popularity among the public, and his interest in science and literature. us'un Hz. It has been tried to determine the reasons why his khutbah, which is the subject of the article, has survived to the present day by referring to his connection with the Prophet Muhammad. The original text of the said sermon was translated into Turkish by taking the article. The second part discusses how it will contribute to the development of language skills in Arabic language learning by determining the Arabic language materials that the sermon contains. In this context, the Arabic language material contained in the said sermon is discussed in terms of rhetoric elements and grammatical diversity. The rhetoric elements of the sermon were analyzed within the framework of style and literary arts. In terms of style, it has been seen that the sentence structure is short, the words used are chosen from the usual words, and there are many literary arts such as *seci*' and allusion. The selection of texts created in the specified styles is important in acquiring language skills. When the students with various activities memorize the texts with this feature, the student's language will gain fluency. Thanks to the literary arts used in the sermon, a melodic sound will be formed in the text. The student encounters a text rich in vocabulary diversity. In this way, the student will not have difficulty speaking. In general, the sermons and the sermon that is the article's subject are rich in grammar topics. The grammar of the Arabic language consists of two elements, namely, the science of *nahw* and the science of *nahw*. The science of morphology deals with the word structure of the Arabic language. The text, which is the article's subject, provides rich examples of changes in the forms of nouns and verbs. The Arabic language uses verbs in three tenses: past, present, and future. In this selected text, it is possible to find many examples to learn the structural changes the verbs undergo while taking their subjects using the three specified tenses. Again, it provides the opportunity to monitor the changes in bringing the issue according to the types of verbs. The science of syntax deals with the sentence structure of the Arabic language. The sentence structure in the Arabic language is divided into two as a noun phrase and a verb phrase. There are plenty of examples for both types of sentences in the selected sermon text. In this way, the language teacher can find rich sentence examples to teach the elements of the sentence. We have seen the rich language material in the sermon chosen as the article's subject in other sermons. It would be more appropriate for the instructors who choose the grammar-translation method in language teaching to choose sample texts from Arabic sermons to provide and improve language skills such as speaking, reading-understanding, and writing in students. Thanks to the language skills acquisition activities carried out on these distinguished texts, it is expected that the students will be able to overcome their speaking difficulties in their language and understand what they read and write better. The language materials can be determined by studying the proverbs and letters that are not included in this article.

Keywords: Language Education, Linguistics, Language Skills, Rhetoric, Speaking.

